

■ УДК [930.2:77.03/08](479.25) «1920/1930»

О. Ю. Ненашева, прес-секретар, Національна спілка архітекторів України, м. Київ

САКРАЛЬНІ ПАМ'ЯТКИ ВІРМЕНІЇ В КУЛЬТУРОЛОГІЧНИХ СТУДІЯХ І. В. МОРГІЛЕВСЬКОГО 1920–1930-І РР.

На основі архівних матеріалів (НЗ «Софія Київська», ЦДАМЛМ України, ІР НБУ ім. В. І. Вернадського, ЦДАВО України), що вводяться до наукового обігу, сучасне вірменознавство поповнюється новим ім'ям — київського медієвіста і культуролога Іполита Владиславовича Моргілевського (1889–1942), котрий вивчав середньовічні пам'ятки Вірменії у зв'язку з дослідженням історії культури Київської Русі.

Ключові слова: Іполит Моргілевський, історія культури, пам'ятка, Вірменія, Київська Русь, Візантія, сходознавство, медієвістика

Е. Ю. Ненашева, пресс-секретарь, Национальный союз архитекторов Украины, Киев

САКРАЛЬНЫЕ ПАМЯТНИКИ АРМЕНИИ В КУЛЬТУРОЛОГИЧЕСКИХ СТУДИЯХ И. В. МОРГИЛЕВСКОГО 1920–1930-Е ГГ.

На основе архивных материалов (НЗ «София Киевская», ЦГАМЛИ Украины, ИР НБУ им. В. И. Вернадского, ЦДАВО Украины), вводимых в научный оборот, современная арменистика пополняется новым именем — киевского медиевиста и культуролога Ипполита Владиславовича Моргилевского (1889–1942), который изучал средневековые памятники Армении в связи с исследованием истории культуры Киевской Руси.

Ключевые слова: Ипполит Моргилевский, история культуры, памятник, Армения, Киевская Русь, Византия, востоковедение, медиевистика

O. Yu. Nenasheva, Press attache of the National Union of Ukrainian Architects, Kyiv

ARMENIAN SACRAL MONUMENTS IN H. V. MORGILEVSKY'S CULTUROLOGY STUDIES OF THE 1920–1930-S

On the basis of archival materials introduced into scientific use (National Preserve «St. Sophia of Kyiv», Central State Archive of Literature and Arts of Ukraine, Institute of Manuscripts of Vernadsky National Library of Ukraine, Central State Archives of the Supreme Authorities and Management of Ukraine), modern Armenology is updated by a new name; this name is Hippolyte V. Morgilevsky (1889–1942), medievalist of Kyiv who researched medieval Armenian monuments in connection with the history of culture of Kyivan Rus.

Key words: Hippolyte Morgilevsky, history of culture, monument, Armenia, Kyivan Rus, Byzantium, Oriental studies, Medieval studies.

Актуальність. Запропонована історіографічна розвідка має три щаблі важливості. По-перше, через введення до наукового обігу власне «вірменської частини» колекції негативів І. Моргілевського: фотофіксація визначних сакральних пам'яток Вірменії 1920–1930-х рр. набуває сьогодні значення виняткового загальноісторичного документу, а також має об'єктивну наукову цінність у галузі медієвістики та історії культури в цілому, може використовуватися в архітектурній практиці та сучасній пам'яткоохоронній справі. По-друге, через історію розвитку сходознавчих досліджень, які були яскравою й водночас трагічною сторінкою в історії української науки у міжвоєнний період (1920–1930-і), в результаті чого й досі в цій галузі багато білих плям. У сучасній історіографії з вірменознавства зовсім відсутня інформація про вірменські студії І. Моргілевського, що провадились у зв'язку з дослідженням культури Київської Русі. Третій ракурс, науково-біографічний, належить тривалій традиції історичної науки («біографічна складова історії», «ідея особистості»), яка актуалізується і відроджується сьогодні, у зв'язку з подоланням сучасною наукою методологічного монізму (як, зокрема, панування «незмінних» суспільних законів над іншими факторами історичного розвитку і над роллю особистості в радянській науці). Розширення уявлення про наукову спадщину І. Моргілевського, його внесок у розробку проблематики, пов'язаної з визначенням ролі Вірменії в європейській культурі Середньовіччя, — контекст, в якому актуалізується вивчення представлених документів.

Мета дослідження. На основі архівних матеріалів, що вводяться до наукового обігу, показати участь київського медієвіста І. Моргілевського в розвитку українського вірменознавства.

Сходознавство у зв'язку з українознавством. Розвиток сходознавства в Україні у 1920-і рр., підвалини якому було закладено впродовж ХІХ — початку ХХ ст., розглядався пріоритетним напрямом розбудови української науки з часів заснування УАН (Д. Багалій, А. Кримський, Г. Павлуцький, Є. Тимченко, Ф. Шміт). Специфікою вивчення Сходу в Україні було спрямування наукових програм на встановлення зв'язку східних культур з українською, визначення східних впливів. Сходознавчі студії здійснювались під кутом різноманітних проявів національної культури України і виявили міцний потенціал наших науковців. Через участь І. Моргілевського

в сходознавчих установах — Візантологічній комісії при ВУАН (1926–1930, керівники: Ф. Мищенко, П. Кудрявцев), Комісії для дослідів з історії Близького Сходу при ВУАН (1930–1933, керівник К. Штепа), Київській філії Всеукраїнської наукової асоціації сходознавства (1926–1930), Всеукраїнських сходознавчих з'їздах ВУНАС (1927, 1929), Українському науково-дослідному інституті сходознавства (1930–1933), — дослідження культури Київської Русі було інкорпоровано в наукові програми з української орієнталістики та широкий контекст розвитку українознавства. Після директивного знищення в 1930-і рр. сходознавства як складової частини україністики сходознавча компонента відповідним чином була виключена з історико-культурних студій, зокрема у галузі медієвістики.

Фототека І. Моргілевського у наукових фондах Національного заповідника «Софія Київська» налічує 1029 одиниць зберігання, переважно негативи на склі. Відповідно запису в Книзі надходжень [КП-2а], до Великої Вітчизняної війни колекція «належала» Софійському музею, а потім «знаходилась» у Німеччині. Що насправді сумнівно, бо особистий архів вченого до його смерті 1942 р. перебував у приватній власності. Під час війни ці матеріали дійсно намагалися вивезти до Німеччини, але вони затрималися у Львові, у Національному музеї (з 1944 р. — Музей українського мистецтва). Повернуто колекцію в Київ 1944 р. директором Софійського заповідника Г. Г. Говденком та Ю. С. Асеевим. Проте, яка це за обсягом частина особистого архіву, не встановлено, оскільки не знайдено документального супроводу на шляху із Києва до Львова 1943 р. Після повернення матеріали були розміщені в Софійському музеї і з того часу використовуються дослідниками в основному для відтворення пам'яток Київської Русі, послуговуючись неоціненою допомогою в реставраційних і проектних роботах. Складовою частиною колекції негативів є знімки сакральних пам'яток Вірменії — більше п'ятдесяти одиниць зберігання. Наша розвідка стала можливою завдяки опрацюванню і систематизації колекції Н. О. Світличною.

Розробку І. Моргілевським вірменської теми крім фотонегативів засвідчують уривчасті згадки в архівах ВУАН (Інститут рукопису НБУ ім. В. І. Вернадського), в особовому фонді вченого (ЦДАМЛМ України) і в фонді Наркомпросу УРСР (ЦДАВО України). Особиста прихильність Моргілевського до Закавказзя позначилася в прагненні здійснювати наукові експедиції в цьому напрямку та взагалі — у бажанні перебраться туди жити. В листі 1921 р. до візантиніста і кавказознавця Д. П. Гордеева він пише: «Я житель

Тифлісу, закінчив там середню школу, мої матір, сестра і брат досі мешкають у Тифлісі. Все своє дитинство я провів поблизу пам'яток Вірменії та Грузії, і всі мої думки, звичайно, линуть на Кавказ, і після закінчення тутешньої роботи я безперечно вирішив їхати на Кавказ, де, можливо, нам із Вами судиться немало попрацювати разом» [19]. Більш того, в анкеті НКО 1927 р., вказуючи володіння іноземними мовами, Моргілевський зазначив поряд із англійською, німецькою, французькою та польською ще й вірменську [10].

В автобіографії, що написана наприкінці творчого шляху вченого, 1942 р., І. Моргілевський окремо зауважує про кавказькі експедиції і зокрема про вірменську: «Для вивчення джерел нашої старої архітектури відбув велику низку відряджень <...> влітку 1928 р. до Вірменії (Ечміадзін, Ахпат, Санаїн)» [12]. Згадано найзначніші вірменські монастирі, з яких, напевно, й слід починати розповідь про культурну спадщину країни. Польовий щоденник Моргілевського зберіг деякі цікаві «технологічні» спостереження. Наприклад, щодо будування гавіту Амазаспа (1257 р.) в монастирському комплексі Ахпат (X–XIII ст.) дослідник нотував: «В парусах Намасасра закладено чотири великих глека. Забутки всього Намасасра цілком з глечиків, що дають тут надзвичайний виграш у вазі. Битий камінь у забутках і заповненнях стін залито дуже добре затверділим розчином вапна з домішкою (значною) або гальки, або піску» [14, арк. 1а]. За розмірами гавіт Амазаспа найбільший у Вірменії, а конструкція його перекриття випереджає час, тому описуючи голосники (керамічні глеку, що застосовувались для посилення звуку та полегшення склепіння), Моргілевський зазначає саме їх конструкційну роль. До нотаток додано рисунок: розріз східного краю гавіту. Далі вчений виявляє систему постановки покривних плит на карнизах, наводить типи черепиці храму та гавіту, аналізує застосування цільних каменів як конструктивних елементів з замковими та опорними функціями [14, арк. 1а–4]. Аналіз монастирського комплексу доповнюють знімки церкви Сурб Ншан (Св. Знамення, 976–991 рр.) з південно-східного кута та східний фасад (на фото добре видно цільні камені, як і на рисунках), а також інтер'єр гавіту Амазаспа та прохід між гавітом і церквою Сурб Ншан.

В колекції фотонегативів привертає увагу кафедральний собор Ечміадзину, збудований у IV–V ст., головний храм Вірменської апостольської церкви, престол Верховного патріарха, Католикоса всіх вірмен. Собор сфотографований І. Моргілевським до його реконструкції. В будівлі відсутні надбудови з дзвіницями — це

дуже рідкісне фото! Також вченим зафіксована церква Св. Ріпсіме (618 р.), теж частина Ечміадзінського монастиря — найбільш цікавий приклад тетраконху в межах Вірменії: своєрідність будівлі надають широкий багатогранний барабан куполу та фасадні ніші, які на знімку Моргілевського контрастно підкреслені світлотінню.

25 жовтня 1928 р. історично-етнологічний відділ Київської філії ВУНАС розпочав роботу після літньої перерви. На одному з засідань, 12 листопада, що відбулось сумісно з політико-економічним відділом, І. Моргілевський прочитав доповідь «Експедиція влітку 1928 р. до Закавказзя: Ахпат, Урбнісі, Мокві» [4; 6]. Звіт за результатами подорожі «у супроводі великої кількості ілюстративного матеріалу, показаного за поміччю епідіаскопа», тобто з фотоілюстраціями автора, зібрав аудиторію й викликав велике зацікавлення. Сам текст доповіді невідомий. Протокольні фіксації про виступи Моргілевського — блискучого оратора і популярного лектора — часто фіксують лише зовнішні ознаки заходів (тривалість, ілюстрування, кількість присутніх, зацікавленість тощо). Наступної весни Моргілевський згадає цю свою подорож у листі до Д. П. Гордєєва, від 17 березня 1929 р.: «Я минулого літа відвідав Санаїн, Ахпат, Урбнісі та Мокві, привіз багато фотографій, а моквійську церкву ще й обмірив, прожив там доволі довго» [16].

І. Моргілевський прискіпливо слідкував за станом справ, так би мовити, в «українському вірменознавстві». Так, на засіданні Візантологічної комісії 25 березня 1925 р. він разом із керівником комісії П. П. Кудрявцевим висунув пропозицію: обрати членом Візантологічної Комісії проф. Вс. М. Зуммера, який за умов членства став би посередником між комісією та харківською кафедрою мистецтва, що мала в своєму складі представників вірменознавства й грузинознавства. Пропозицію було прийнято [1].

Наступна подорож І. Моргілевського до Закавказзя терміном на півтора місяці для вивчення пам'яток архітектури значиться у плані експедицій історично-етнологічного відділу КФ ВУНАС на 1929–1930 рр. [5]. А 28 червня 1929 р. у заяві до цієї філії він згадає про пільгові квитки за маршрутами: Київ–Туапсе та Тифліс–Київ «для продовження наукових студій з архітектури Кавказу в зв'язку з дослідями старої архітектури України» [8]. У цій експедиції вчений добувся також до Вірменії: 26–28 серпня нотатки в його щоденнику стосуються Узунлару (колишня, до 1967 р., назва стародавнього Одзуну, поблизу монастирів Санаїн та Ахпат) [15]. Шлях із Тбілісі до Єревану неминуче проходить через область Лорі, в якій знаходиться Одзунський монастир. У щоденнику

Моргілевський наводить, зокрема, план купольної монастирської базиліки (VI ст.), за власними обмірами. Обмір виконано без застосування триангуляції, методом простих промірів. Окремо винесено креслення складних профілів трьох порталів собору. На знімках пам'ятку зафіксовано з південного заходу, а також східний та західний фасади фронтально.

9 вересня 1929 р. на Візантологічній комісії ВУАН І. Моргілевський ділиться враженнями від цієї подорожі, пропонує прочитати доповідь на найближчому зібранні Комісії та підготувати статтю для «Візантологічного збірника» [2]. 23 вересня цього ж року на багатолюдному засіданні, де крім членів Візантологічної комісії були присутні члени ВУНАС, ВУАК та просто зацікавлені, він зробив доповідь «Подорож до Абхазії та Вірменії влітку 1929 р.», що також була проілюстрована «світловими картинами», зібрання тривало три години [3].

З приводу цих експедицій цікаву характеристику вченому надав голова музейної секції Укрнауки В. В. Дубровський: «Проф. І. В. Моргілевський є з 1925 р. досі керівником науково-дослідчої експедиції Укрнауки для вивчення історії української архітектури; на нього Укрнаукою покладено завдання організувати Музей української архітектури у Києві (відкриття буде 1.V.1930 р.). Дослідження протягом 10 років та важливі наукові відкриття проф. Моргілевського з історії української архітектури досить добре відомі серед фахівців (Ленінград, Москва, Київ, Харків і т. ін.). Проф. Моргілевський є головою Київської філії ВУНАС, член-кореспондент ВУАН, Рос. Академії історії матер[іальної] культури. Проф. Моргілевський мав від Укрнауки наукові відрядження за своїм фахом за кордон у 1927–1928 р. (Стамбул) та на Кавказ (1928–1929 р.). За своєю кваліфікацією та науковими дослідженнями проф. Моргілевський безумовно є одним з видатних наукових українських діячів радянської генерації» [11].

На відміну від згаданих доповідей, зміст яких невідомий, звіт І. Моргілевського «Про подорож до Теберди й Зеленчуку (пам'ятки архітектури)» [7], який було зачитано 15 березня 1931 р. в Комісії з вивчення історії Близького Сходу, дійшов до нас у вигляді стислого конспекту, зробленого секретарем Комісії Г. Н. Лозовиком у протоколі засідання. Унікальну інформацію, що міститься у цьому рукописі й не дублює друковані праці вченого, проаналізовано нами в попередній статті [20]. У контексті нашої теми цей звіт цікавий через визначення вірменських впливів на архітектуру згаданої групи пам'яток.

Доповідь стала результатом експедиції Моргілевського влітку 1930 р. Вчений як завідувач Музею архітектури Всеукраїнського музейного містечка отримав відрядження на Кавказ у Лаврському державному культурно-історичному заповіднику «з метою вивчення, фотографування й обмірів пам'яток стародавньої архітектури в область річок Теберди та Зеленчуку» [13]. Починається звіт з огляду пам'яток сусідньої Абхазії. Внаслідок постійної експедиційної роботи на Кавказі абхазський матеріал правив за підґрунтя для включення тебердинських і зеленчукських пам'яток до кола тих, що формували концепцію вченого. «Всі ці пам'ятки, — підсумовує Моргілевський, — можна характеризувати як архітектуру візантійську з вірменськими пришаруваннями» [7]. Таким чином він дає ім'я цій групі пам'яток — «чорноморсько-візантійська гілка з вірменськими прошарками» [17]. Після доповіді на запитання Е. А. Берлінера Моргілевський вказав пам'ятки вірменської архітектури у Закавказзі «в напрямку до Малої Азії». Наприкінці обговорення Г. Лозовик зауважив, що еволюція архітектури на Чорноморському узбережжі та «вірменські додатки» промовляють і за той факт, що головними посередниками візантійської торгівлі в напрямку на північ були саме вірмени [7].

Чи продовжував І. Моргілевський і далі, після 1928–1929 рр., експедицій до Вірменії? «У середині серпня, — пише він Д. Гордєєву 26 липня 1931 р. — збираюся виїжджати до Криму і звідти на Кавказ. В Тифлісі буду, ймовірно, в кінці серпня або на початку вересня» [18]. Куди саме прямував того року Моргілевський, ми не знаємо, але Тбілісі, де мешкав Гордєєв, можливо, не був єдиною ціллю його подорожі.

За відсутністю інших документів скористаємося самими знімками з колекції вченого, наприклад, монастиря Кечаріс (XI–XIII ст.). Ми спостерігаємо жалюгідний стан монастирського комплексу: храми без куполів, фасади, позбавлені прикрас, занедбаний вівтар. Стіни головної монастирської церкви, Св. Григорія Просвітителя (1033 р.), рясніють багатьма бруталними графіті радянської доби, з позначками «1934» і «1936». Очевидно дослідник подорожував до Закавказзя аж до 1937 р., тобто до самої своєї хвороби, яка і поклала кінець експедиціям. Дочка, Катерина Іполитівна Моргілевська, згадує: «Експедиція влітку 1937 р. була для нього останньою. Тоді він вів роботи в Середній Азії під нещадними променями сонця, не здогадуючись, що в нього був дуже високий артеріальний тиск. А тому й не забарилося — весною 1938 р. в нього трапився

тяжкий крововилив у мозок, в результаті колись потужне його здоров'я було сильно підірвано» [9].

Таким чином, оглядаючи цікаву добірку світлин 1920–1930-х рр. з сакральними пам'ятками Вірменії та пов'язаних з ними архівних матеріалів, зазначаємо: в складі вірменознавців з'явилась ще одна шанована наукова постать — відомого українського культуролога і медієвіста Іполита Владиславовича Моргілевського. Це дозволяє поставити питання про наукову комунікацію та взаємодію різних наукових шкіл у ділянці вірменістики: київської школи, що формувалась у контексті академічних програм встановлення зв'язку східних культур з українською, та місцевих наукових шкіл Вірменії.

Список використаних джерел

1. Інститут рукопису НБУВ (ІР НБУВ). Ф. X: ВУАН, № 21527, арк. 38.
2. ІР НБУВ. Ф. X, № 21541, арк. 64.
3. ІР НБУВ. Ф. X, № 21542, арк. 65.
4. ІР НБУВ. Ф. X, № 21620, арк. 70–71.
5. ІР НБУВ. Ф. X, № 21629, арк. 81.
6. ІР НБУВ. Ф. X, № 21651, арк. 114.
7. ІР НБУВ. Ф. X, № 21805, арк. 30.
8. ІР НБУВ. Ф. X, № 22497, арк. 175.
9. Особистий архів В. Н. Ачкасової. Лист: К. І. Моргілевська — В. Н. Ачкасовій, 28.06.1978, арк. 3.
10. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (ЦДАВО України). Ф. 166: Наркомос УРСР, оп. 12, спр. 5112, арк. 1.
11. ЦДАВО України. Ф. 166, оп. 12, спр. 5112, арк. 5 зв.
12. Центральний державний архів-музей літератури і мистецтва України (ЦДАМЛМ України). Ф. 87: І. В. Моргілевський, оп. 1, арк. 2.
13. ЦДАМЛМ України. Ф. 87, оп. 1, арк. 26.
14. ЦДАМЛМ України. Ф. 87, оп. 2, щоденник 5, арк. 1а–4.
15. ЦДАМЛМ України. Ф. 87, оп. 2, щоденник 6, арк. 56–58, 61.
16. ЦДАМЛМ України. Ф. 208: Д. П. Гордеев, оп. 1, спр. 184, арк. 13б.
17. ЦДАМЛМ України. Ф. 208, оп. 1, спр. 184, арк. 3.
18. ЦДАМЛМ України. Ф. 208, оп. 1, спр. 184, арк. 4.
19. ЦДАМЛМ України. Ф. 208: Д. П. Гордеев, оп. 2, спр. 151, арк. 2.
20. Ненашева Е. Ю. Диалог культур в интерпретации И. В. Моргилевского (Византия, Кавказ, Киевская Русь) // *Universum: Филология и искусствоведение: электрон. научн. журн.* 2014. №6 (8). URL: <http://7universum.com/ru/philology/archive/item/1401>

References

1. Instytut rukopysu NBUV (IR NBUV). F. Kh: VUAN, № 21527, ark. 38.
2. IR NBUV. F. Kh, № 21541, ark. 64.
3. IR NBUV. F. Kh, № 21542, ark. 65.

4. IR NBUV. F. Kh, № 21620, ark. 70–71.
5. IR NBUV. F. Kh, № 21629, ark. 81.
6. IR NBUV. F. Kh, № 21651, ark. 114.
7. IR NBUV. F. Kh, № 21805, ark. 30.
8. IR NBUV. F. Kh, № 22497, ark. 175.
9. Osobystyi arkhiv V. N. Achkasovoi. Lyst: K. I. Morhilevska — V. N. Achkasovii, 28.06.1978, ark. 3.
10. Tsentralnyi derzhavnyi arkhiv vyshchychk orhaniv vlady ta upravlinnia Ukrainy (TsDAVO Ukrainy). F. 166: Narkomos URSS, op. 12, spr. 5112, ark. 1.
11. TsDAVO Ukrainy. F. 166, op. 12, spr. 5112, ark. 5 zv.
12. Tsentralnyi derzhavnyi arkhiv-muzei literatury i mystetstva Ukrainy (TsDAMLM Ukrainy). F. 87: I. V. Morhilevskiy, op. 1, ark. 2.
13. TsDAMLM Ukrainy. F. 87, op. 1, ark. 26.
14. TsDAMLM Ukrainy. F. 87, op. 2, shchodennyk 5, ark. 1a–4.
15. TsDAMLM Ukrainy. F. 87, op. 2, shchodennyk 6, ark. 56–58, 61.
16. TsDAMLM Ukrainy. F. 208: D. P. Hordieiev, op. 1, spr. 184, ark. 1zb.
17. TsDAMLM Ukrainy. F. 208, op. 1, spr. 184, ark. 3.
18. TsDAMLM Ukrainy. F. 208, op. 1, spr. 184, ark. 4.
19. TsDAMLM Ukrainy. F. 208: D. P. Hordieiev, op. 2, spr. 151, ark. 2.
20. Nenasheva E. Yu. Dialog kultur v interpretatsii I. V. Morgilevskogo (Vizantiia, Kavkaz, Kievskaia Rus) // Universum: Filologiya i iskusstvovedenie: elektron. nauch. zhurn. 2014. №6 (8). URL: <http://7universum.com/ru/philology/archive/item/1401>

■ UDC [930.2:77.03/08](479.25) «1920/1930»

Nenasheva O. Yu., Press attache, National Union of Ukrainian Architects, Kyiv

nsau-pressa@ukr.net

ARMENIAN SACRAL MONUMENTS IN H. V. MORGILEVSKY'S CULTUROLOGY STUDIES OF THE 1920–1930S

The aim of the article is to show participation of Kyivan medievalist Hippolyte V. Morgilevsky (1889–1942) in the development of Ukrainian Armenian studies.

Research methodology. In our study the principle of historicism is used, which allows to observe the evolution of scientific thought in chronological order.

Results. On the basis of H. Morgilevsky's scientific heritage the article elucidates the interwar period in the development of the Kyiv school of Medieval studies. The special character of Kyivan Rus cultural history was their incorporation into extensive research programs of Ukrainian Orientalistik (the All-Ukrainian Academy of Sciences — «VUAN»,

the All-Ukrainian Scientific Association of Orientalists — «VUNAS») repressed in the early 1930s. The article is based on archival materials introduced to the scientific researches for the first time. The study shows Morgilevsky's numerous attempts to define the place of Armenia in the mediaeval European culture. Morgilevsky elucidates the correlation of Armenian architectural types with Eastern Christian architecture in a quite new way.

Novelty. Significant archival factual material deepens understanding of H. Morgilevsky's scientific heritage. There is obvious broadening of the research basis in a study of the culture of Kyivan Rus in the 1920-1930's.

The **practical significance.** The results and conclusions of the study may be suitable for further use in scientific works on the history of art and culture, architectural history, and in the preparation of encyclopedias, handbooks, manuals and teaching disciplines of Art-cycle and History of culture in the universities.

Key words: Kyiv school of Medieval studies, interwar period, All-Ukrainian Academy of Sciences, All-Ukrainian Scientific Association of Orientalists, mediaeval culture.

Надійшла до редколегії 26.03.2015 р.